

ปัจจัยที่เป็นแรงกระตุ้นให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรก

ก่อนปีพ.ศ. 2459 อันเป็นที่ได้มีการจัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกนั้น ได้มีปัจจัยหลายประการที่เป็นแรงกระตุ้นให้มีการจัดตั้งขึ้น ปัจจัยดังกล่าวเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงประเทศอย่างมากจนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่าเป็นการ "พลิกแผ่นดิน"¹ อาจจำแนกปัจจัยดังกล่าวได้เป็น 4 ประการคือ

1. อิทธิพลของแนวคิดต่างประเทศ
2. ความต้องการราชการทพเรือ
3. ข้อเสนอเกี่ยวกับการอุดมศึกษาของกระทรวงธรรมการ
4. สถาบันอุดมศึกษาก่อนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรก

อิทธิพลของแนวคิดต่างประเทศ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สามสมัยของไทยยุครัตนโกสินทร์นับได้ว่าเป็นสมัยของการรับวัฒนธรรมและแนวคิดของต่างประเทศอย่างแท้จริง จนถึงมีคำกล่าวไว้ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ถ้าใครรู้ภาษาฝรั่งก็เป็นคนโปรด² การรับวัฒนธรรมและแนวคิดของต่างประเทศใน 3 สมัยนี้เองเป็นปัจจัยสำคัญให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัย

¹พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชนิพนธ์คำนำ," พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราโชบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพัฒน์การ, 2470), หน้า (2).

²สมเด็จพระยาচারราชานุภาพ, ความทรงจำ (พระนคร: สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2505), หน้า 194.

ในระยะต่อมา

การรับอิทธิพลของแนวคิดต่างประเทศนี้แยกออกได้เป็น 2 ทาง

ก. แนวคิดที่ชาวต่างประเทศนำมาเผยแพร่ในประเทศไทย ผู้ที่นำมาเผยแพร่ในแนวทางนี้ส่วนใหญ่เป็นพวกพ่อค้าและหมอสอนศาสนา (Missionaries) ที่มาค้าขายและเผยแพร่ลัทธิศาสนาในเมืองไทย บุคคลเหล่านี้นอกจากจะค้าขายและเผยแพร่ลัทธิศาสนาแล้วก็ยังเผยแพร่วิทยาการ ความรู้ ความคิดและความเข้าใจของเขาเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในเมืองไทย เช่นในเรื่องของการศึกษาโรงเรียนการแพทย์ การหนังสือ (โรงพิมพ์) เป็นต้น โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาระดับสูงนั้น หนังสือพิมพ์บางกอกเรคคอร์ด (Bangkok Recorder) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของไทย³ มีหมอบรัดเลย์ (Bradley) เป็นเจ้าของและบรรณาธิการ ได้เสนอความคิดเรื่องการตั้งมหาวิทยาลัยไว้ในวันที่ 1 มิถุนายน ค.ศ. 1865 (พ.ศ. 2408) ว่า

".....เมื่อไรจะมียูนิเวอร์ซิตีตั้งขึ้นในกรุงสยามบ้างเล่า คนชาวเมืองไทยที่เป็นเสรษฐีมีเงินก็มีอยู่บ้าง ก็ควรที่คนทั้งหลายจะพร้อมใจกันตั้งที่สำนักนี้ ครูสั่งสอนศิลปศาสตรวิชาการความรู้ แลให้หัดแปลภาษาต่าง ๆ อนึ่งข้าพเจ้าได้ยินข่าวว่า พระปลัดเมืองเพชรบุรีมีความปรารถนาจะตั้งที่สำหรับครูสั่งสอนศิลปศาสตรตามภาษาต่าง ๆ ที่เป็นสำคัญซึ่งได้ใช้สอยกันอยู่ในกาลทุกวันนี้มาก พระปลัดนั้นหมายจะจ้างครูมาแต่เมืองนอกแล้วให้เด็กทั้งปวงที่จะไปเรียนวิชานั้น เสียเงินทุก ๆ ปี ภาคว่าเงินค่าจ้างครูที่สั่งสอนนั้น⁴

ใน พ.ศ. 2425 หนังสือพิมพ์สยามไสมย มีหมอสอนศาสนาชื่อ หมอสมิท (Smith)

002191

³ เสลา เระชะรุจิ, หนึ่งศตวรรษหนังสือพิมพ์ไทย (พระนคร: รวมสาส์น, 2510), หน้า 9.

⁴ หนังสือจดหมายเหตุ (Bangkok Recorder) เล่ม 1, 1 มิถุนายน จ.ศ. 1227 (พ.ศ. 2408), หน้า 37-38 (ในวชิรชัย มุลศิลป์, เรื่องเดิม), หน้า 42.

เป็นเจ้าของและบรรณาธิการ หมอสมิธเป็นคนที่สนใจในเรื่องของสังคมมากกว่าศาสนา⁵ ได้เขียนลงประกาศในสยามไสมยเกี่ยวกับเรื่องมหาวิทยาลัยว่า "จะเปิดยูนิเวอร์ซิตีสยาม" ที่บางคอแหลมโดยรับนักศึกษาเข้าเรียนวิชาต่าง ๆ "เพื่อที่จะเป็นคนที่บ้ญจะไค้เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นกำลังแก่ราชการแผ่นดินสืบไป แต่คงไม่สำเร็จ เพราะไม่ปรากฏข่าวต่อมา"⁶

ระหว่างเดือนตุลาคม 2420 หมอแมคฟาร์แลนด์ (Mc Farland) ซึ่งเคยแพร่ศาสนาอยู่ที่เพชรบุรี ได้เสนอแผนการเป็นจดหมายเปิดผนึกถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อจะจัดตั้ง "วิทยาลัยที่กรุงเทพฯ สำหรับการศึกษากันเด็กหนุ่มสาวของไทยซึ่งคล้าย ๆ กับวิทยาลัยโรเบิร์ต (Robert College) ณ กรุงคอนแสตนติโนเปิล"⁷ ภายหลังได้เข้าพบเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) ซึ่งแจ้งพระราชประสงค์ให้ทราบ ในที่สุดหมอแมคฟาร์แลนด์ก็ได้ลาออกจากงานเผยแพร่ศาสนามาเป็นอาจารย์ใหญ่สมความตั้งใจ ดังมีปรากฏในเรื่องการตั้งโรงเรียนชายในหนังสือสัมพันธ์ภาพระหว่างไทย-อเมริกันตอนหนึ่งว่า "ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า โปรดให้ตั้งโรงเรียนชายขึ้นที่วังนันทอุทยาน ตำบลสวนอนันต์คลองมอญในปี พ.ศ. 2421 และโปรดให้หมอแมคฟาร์แลนด์ที่อยู่เมืองเพชรบุรี มาเป็นอาจารย์ใหญ่ นับเป็นอเมริกันคนแรกที่ได้เป็นครูโรงเรียนรัฐบาล"⁸ โรงเรียนนี้ภายหลังได้ย้ายมาอยู่ที่ปากคลองตลาดแล้วหยุดการสอนในปี 2435 ต่อมาจึงเปิดเป็นโรงเรียนราชินีในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องการศึกษาในระดับสูง หรือมหาวิทยาลัยนั้นในระยะต้นนี้ได้มีชาวต่างประเทศมากระตุ้นและเร่งเร้าให้เกิดขึ้นอย่างมาก แต่ประเทศไทยในระยะเวลานั้นก็ยังไม่พร้อมพอ คงเปิดสอนได้เฉพาะโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาเป็นส่วนใหญ่เท่านั้น

⁵เสลา เรชะรุจิ, เรื่องเดิม, หน้า 35

⁶จดหมายเทศสยามไสมย อ้างโดย ขจร สุขพานิช จดหมายสยามไสมยของหมอสมิธ พ.ศ. 2425 - 2429 กวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย, (2508).

⁷Siam Weekly Advertiser, 16 May 1978 p. 3 Quoted by David K. Wyatt in "Samual Mc Farland and Early Education Modernization in Thailand 1877-1895 Felicitation Volumes of South East Asia Studies" Volume 1, (1965), p. 2 ใน วุฒิชัย มุลศิลป์, เรื่องเดิม หน้า 45

⁸สุนวิจิตรมาตรา, สัมพันธ์ภาพระหว่างไทย-อเมริกัน (พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2506), หน้า 61.

ข. แนวคิดที่ได้จากการเสด็จประพาสต่างประเทศของกษัตริย์ไทยและการไปดูการศึกษา
ต่างประเทศของข้าราชการไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับได้ว่าเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จประพาสต่างประเทศ เพื่อทรงศึกษาแบบอย่างการปกครองและการดำเนินงานด้านอื่น ๆ มาใช้กับประเทศไทย และก็ปรากฏว่าพระองค์ท่านได้ทรงนำมาใช้และปรับปรุงประเทศอย่างแท้จริง สมเด็จพระยาคำรงฯ ทรงกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

".....ความเข้าใจของคนทั้งหลายทั้งไทยและฝรั่งเป็นอย่างดีว่าเสด็จไปทรงศึกษาหาแบบอย่างมาจัดการทำนุบำรุงประเทศสยาม หากว่าเมื่อเสด็จกลับมาไม่ทำอะไรเลยก็คงถูกติเตียนว่าเสด็จไปเที่ยวเล่นให้สิ้นเปลืองเวลาเปล่า ๆ หรือถึงหมิ่นประมาทพระปณิธานว่าไร้ความสามารถ"⁹

การเสด็จประพาสต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มครั้งแรกเสด็จไปสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2414 และครั้งที่ 2 เสด็จไปอินเดียใน พ.ศ. 2415 การเสด็จประพาสต่างประเทศทั้ง 2 ครั้งนี้ นอกจากจะมีผลในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและประเพณีหลายอย่างแล้วในด้านการศึกษา ก็ทรงมีพระราชดำริจะตั้งโรงเรียนภาษาอังกฤษของลูกผู้ขึ้น ตั้งแต่สมัยเสด็จกลับจากสิงคโปร์และมาตั้งได้เอาเมื่อตอนเสด็จกลับจากอินเดีย เพราะเพิ่งมาได้ครู่ที่สมเด็จพระยาคำรงฯ ทรงเล่าไว้อีกตอนหนึ่งว่า

" มีการที่เกิดขึ้นในปี วอก พ.ศ. 2415 เมื่อเสด็จกลับจากอินเดียอย่าง 1 ซึ่งภายหลังมาเป็นประโยชน์แกบ้านเมืองและเป็นคุณแก่ตัวฉันเองมาก คือเรื่องตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษแก่ลูกผู้ดี เรื่องนี้ได้ทรงพระราชดำริมานานแล้วแต่ยังหาครูไม่ได้จึงต้องรอมมา เมื่อเสด็จกลับจากอินเดีย เผอิญมีครูอังกฤษคน 1 ชื่อ ฟรานซิส จอร์จ แพตเตอร์สัน เข้ามายื่นมหลวงรัถยาภิบาลบัญชา (กับตันเอม) ผู้บังคับการพลตระเวนในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นนายชาย ได้ทรงทราบก็โปรดฯ ให้อาจารย์ไว้เป็นครูและโปรดฯ ให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษขึ้นในกรมทหารมหาดเล็กอีกโรง 1 เป็นคู่กับ

⁹ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 171.

โรงเรียนภาษาไทยที่ไคตั้งมาแต่ก่อน¹⁰

หลวงมาใน พ.ศ. 2440 และ 2450 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสยุโรปอีก 2 ครั้งตามลำดับ การเสด็จประพาสยุโรปทั้งสองครั้งนี้เองนับได้ว่าเป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงแก่ประเทศไทยไปในทางที่เหมาะสมหลายประการโดยเฉพาะในทางการศึกษานั้น ระหว่างที่เสด็จประทับอยู่ในยุโรปได้ทรงสังเกตเห็นว่า นักเรียนไทยที่ส่งมาเรียนกว่าจะสำเร็จจะต้องใช้เวลานานมากทำให้เปลืองพระราชทรัพย์เกินความจำเป็นจึงมีพระราชดำริให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) อัครราชทูตไทยประจำอังกฤษ และพระยาสุริยนุวัตร (เกิด บุนนาค) อัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศส ทำการสืบสวนแบบแผนการจัดการศึกษาในประเทศทั้งสองแล้วเรียบเรียงขึ้นเพื่อกราบบังคมทูล¹¹

พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ได้ทำรายงานการศึกษาซึ่งพิจารณาจากการศึกษาของประเทศอังกฤษส่งมาเข้าทูลเกล้าถวายเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2481 เป็นข้อเสนอที่ละเอียดครบถ้วนทุกด้านของการศึกษา โดยในตอนแรกได้กล่าวถึงการศึกษาของประเทศอังกฤษว่าอังกฤษแบ่งการศึกษาเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 เรียกว่าประถมศึกษาหรือ Preparatory School รับผิดชอบเด็กเข้าเรียนอายุ 9 ปี ออกจากโรงเรียนเมื่ออายุ 13 ปี ชั้นที่ 2 มัธยมศึกษา เรียกในภาษาอังกฤษว่า Public School รับผิดชอบเด็กเมื่ออายุ 14 ปี ออกจากโรงเรียนเมื่ออายุ 19 ปี ชั้นที่ 3 เรียกว่าปัจฉิมศึกษาหรือ University เริ่มรับเด็กอายุ 19 และจบเมื่ออายุ 22 ปี¹² เสร็จแล้วในตอนที่ 2 จึงเปรียบเทียบการศึกษาของอังกฤษไว้ว่า ระดับประถมศึกษานั้นควรจะเป็นชั้นประมาณประโยค 2 ชั้นมัธยมศึกษา (มัธยมศึกษา) เป็นพวกที่ผ่านประโยค 2 และประโยค 3 ไปแล้ว เพื่อจะเข้ามหาวิทยาลัย และในชั้นปัจฉิมศึกษาของอังกฤษก็อาจเทียบได้กับผู้ที่เรียนอยู่ในระดับประโยค 3 และประโยค 4 ของไทย ซึ่งต่ำกว่าชั้นที่จะเข้ามหาวิทยาลัยของอังกฤษอยู่เล็กน้อย¹³

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179.

¹¹ วุฒิชัย มุลศิลป์, เรื่องเดิม หน้า 51.

¹² ประพัฒน์ ตริณรงค์, ชีวิตและงานเจ้าพระยาพระเสด็จฯ (พระนคร: สำนักพิมพ์อุดมศึกษา, 2504), หน้า 212.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 221.

ขอเสนอ เปรียบเทียบและให้จัดการศึกษาตามแนวขอประเทศอังกฤษที่พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ถวายบังคมทูลเสนอมานี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระทัยเป็นอย่างมาก และทรงมีพระราชหัตถเลขาชมเชยไปตอนหนึ่งว่า ".....เราขอชมความอุตสาหะพยายามแลความคิดที่ตรงโศครอบคอบและเจียมแหลมของพระยาวิสุทธิซึ่งได้คิดอ่านแนะนำมายังกระทรวงในครั้งนี้เป็นอันมาก แลขอยืนยันว่าได้เห็นชอบในความคิดนั้นทุกอย่าง"¹⁴

สำหรับพระยาสุรียานุวัตรได้มีหนังสือพร้อมด้วยการจัดการศึกษาขอประเทศฝรั่งเศสมายังเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2441 พร้อมทั้งมีความเห็นว่าควรไปเรียนที่ฝรั่งเศสนั้น ไม่ได้สมควรส่งไปประเทศเยอรมนีจะดีกว่า¹⁵

นอกจากขอเสนอและขอคิดของสองพระอัครราชทูตทั้งสองแล้วยังมีขอเสนอและขอคิดอื่น ๆ อันได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศอีกหลายความเห็นด้วยกัน เช่น "วิธีจัดการโรงเรียนกรุงเยอรมัน" ของนายชู เปรียญ เป็นต้น

ความต้องการข้าราชการพลเรือน

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ตอนต้นก่อนจะทรงเข้าสู่รายละเอียดตอนหนึ่งว่า

" จึงเห็นว่าการปกครองในบ้านเมืองเรา ซึ่งเป็นไปในปัจจุบันนี้ ยังไม่เป็นวิธีนี้บ้านเมืองยิ่งเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อนหลายเท่า การปกครองอย่างเก่านั้นก็ยังไม่สมกับความต้องการของบ้านเมืองหนักขึ้นทุกที จึงได้มีความประสงค์อันยิ่งใหญ่ ที่จะแก้ไขธรรมเนียมการปกครองให้สมกับเวลาให้เป็นทางที่จะเจริญแก่บ้านเมือง¹⁶

¹⁴พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาเสด็จสุเรนทราธิบดี พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงเสงี่ยม พระเสด็จสุเรนทราธิบดี ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 12 เมษายน 2504 หน้า 262.

¹⁵ วุฒิชัย มูลศิลป์, เรื่องเดิม, หน้า 53.

¹⁶ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดิม, หน้า 1.

การแก้ไขธรรมเนียมการปกครองให้สมกับเวลาให้เป็นทางที่จะเจริญแก่บ้านเมืองนี้
เองใดก่อให้เกิดความตองการอันใหญ่หลวงของประเทศขึ้น คือความตองการบุคคลเข้ารับราช
การในกรมกองของทางราชการที่ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ความตองการข้าราชการดังกล่าวนี้เป็นไปในทุกสาขาของงานราชการ
นับแต่ด่านกระทรวงมหาดไทย ตองการชาหลวงเทศาภิบาล ชาหลวงประจำเมือง กระทรวง
คลัง ตองการชาหลวงคลังไปประจำบ้านเมือง กรมโยธาตองการพวกก่อสร้าง¹⁷ เป็นต้น คน
ที่เกา ๆ ก็ใช้ไม่ได้ผล จนพระบาทสมเด็จพระจุจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภว่า
"กล่าวคือทหารแลกรมวังมหาดเล็กซึ่งนำที่จะหาคนงายก็หนาแน่นไปด้วยคนคุณรา จะใช้การ
ก็ไม่ได้เต็มที่ ผดักไปไหนก็ไม่ใครจะพน มีแต่ตองซักตองถอนเอาคนคือออกไปไกลคนทราวมไว้ไกล¹⁸

การขาดแคลนบุคคลที่จะเข้ารับราชการ เพื่อให้ทันกับการปรับปรุงและขยายงานปกครอง
ของประเทศนี้เอง พระบาทสมเด็จพระจุจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปริวิตกในเรื่องตัว
บุคคลเป็นอย่างมากหาได้ยาก และหาที่ยังยากขึ้นไปอีก ทำให้ทรงเกรงไปว่ากิจการที่ทรง
ปรับปรุงและริเริ่มไว้จะเสื่อมเสียไปเพราะหาบุคคลผู้มีความสามารถมาช่วยไม่ได้ ดังพระราช
หัตถเลขาที่มีไปถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งยังเป็นกรมหมื่นดำรงฯ ตอนหนึ่ง
ว่า

" วยการศึกษาของเรายังบกพร่องอยู่เป็นอันมากฉันใด เราย่อมทราบอยู่แล้ว
ไม่ต้องกล่าวถึงผู้ซึ่งมีวิชาความรู้ ซึ่งสามารถจะทำการค้าขายหรือเป็นช่าง แต่คน
ซึ่งจะหาบรรจุตำแหน่งราชการก็ไม่มีที่เลือกได้ ฝ่ายช่างราชการก็หนักแน่นเข้มงวด
ขึ้นทุกวัน ผู้ซึ่งเคยทำราชการอย่างเกา ๆ คืออยู่ มาถูกทำการทุกวันนี้เข้า ก็ลาเร็ว
หรือกลายเป็นทำไม่ไหวไปได้ ถ้าหากว่าไม่รีบรอนจัดการฝึกขึ้นโดยเร็ว กลัวว่า

17, 18

พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรน
ทราธิบดี เรื่องเดิม, หน้า 292.

ที่การซึ่งเริ่มขึ้นไวแล้วจะเสื่อมเสียไปหมด เหตุด้วยหาผู้สามารถไม่ได้¹⁹
 ด้วยความจำเป็นในการที่จะต้องเร่งสร้างคน เพื่อให้ทันกับงานของราชการ
 ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ร่วมกับเสนาบดี
 ที่ปรึกษาการจึ่งได้หาทางออกเป็น 2 วิธีด้วยกัน คือ 1 ส่งคนไปศึกษาต่างประเทศและ
 2 จัดตั้งโรงเรียนฝึกคนขึ้น

เฉพาะโรงเรียนฝึกคนเข้ารับราชการนี้เอง เป็นต้นเค้าให้ปรับปรุงการศึกษาในสมัย
 นั้นให้ก้าวหน้าขึ้น อย่างมากมายจนปัจจุบัน และในสมัยนั้นก็ถือว่าจุดมุ่งหมายที่สำคัญของ
 การศึกษาคือ การฝึกคนเข้ารับราชการ หรือเป็นเสมียนนี้เองที่เป็นจุดมุ่งหมายหลักตั้งจะเห็น
 ได้จากประกาศเรื่องโรงเรียนตอนหนึ่งว่า

" อนึ่งบุตรหลานของข้าราชการซึ่งยังไม่ได้นำเข้ามาทูลเกล้าถวายนั้นก็ ถ้า
 สมัยจะเข้ามาฝึกหัดเล่าเรียนหนังสือไทยก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้รับไว้
 ฝึกหัดเล่าเรียน เพื่อจะได้ใหญ่หนังสือแลคิดเลขขนบธรรมเนียมราชการให้ชัดเจน
 จะได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป"²⁰

นอกจากจะถือเอาการฝึกคนเข้ารับราชการเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาแล้ว พระ
 บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงตั้งโรงเรียน ฝึกหัดข้าราชการฝ่ายพลเรือนขึ้นเป็น
 การศึกษาชั้นสูงเพื่อฝึกคนเข้ารับราชการในกรมกองต่าง ๆ อีกด้วย โรงเรียนฝึกหัดข้าราชการ
 ฝ่ายพลเรือนนี้ได้ขยายออกไปจากโรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก (โรงเรียนพระตำหนัก
 สวนกุหลาบเดิม) นั่นเองกล่าวคือ ผู้ที่สำเร็จจากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบแล้วถ้าจะ
 เรียนทหารก็ให้ไปเรียนโรงเรียนนายร้อย และถ้าจะเป็นข้าราชการฝ่ายปกครองก็ไปเรียน

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 330.

²⁰ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 100 ปีในพระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 2 คัดจากราชกิจจานุเบกษาเล่ม 1 จ.ศ. 1236 หน้า 257.

ต่อโรงเรียนมหาดเล็ก²¹ โรงเรียนนี้เองที่เป็นต้นเค้าของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและกลายเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยต่อมา จะเห็นได้ว่าความตองการข้าราชการนี้เองเป็นมูลเหตุสำคัญให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาจนถึงตั้งเป็นมหาวิทยาลัยในที่สุด

ข้อเสนอเกี่ยวกับการอุดมศึกษาของกระทรวงธรรมการ

ในปีพ.ศ. 2441 กรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ได้เรียบเรียงโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ขึ้นโดยไ้รวบรวมความเห็นของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์เข้ากับคำริการจัดรูปการศึกษาเดิมของกรมเขาด้วยกัน โครงการดังกล่าวเป็นแต่เพียงโครงร่างของกรมยังมีได้มีการประกาศใช้อย่างเป็นทางการ แต่โครงการดังกล่าวก็นับได้ว่าเป็นแรงกระตุ้นอย่างสำคัญที่จะทำให้เกิดการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกขึ้น

โครงการดังกล่าวได้เสนอแนวคิดในเรื่องของการศึกษาระดับสูง หรืออุดมศึกษาไว้เป็น 3 ตอนด้วยกันคือ ในตอนที่ 1 ว่าควยลำดับชั้นของการศึกษาสามัญ แบ่งเป็น 4 ลำดับ คือการเล่าเรียนเบื้องต้นแรก (มูลศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องต้นกลาง (มัธยมศึกษา) และการเล่าเรียนเบื้องต้นสูงสุด (อุดมศึกษา)²² ในเรื่องลำดับชั้นของโรงเรียน ถัดเอาวิทยาลัยหรือสกลวิทยาลัย เป็นสถานที่เรียนชั้นสูงสุด²³ ซึ่งนับได้ว่าเป็นโครงการการศึกษาฉบับแรกที่พูดถึงการศึกษาชั้นสูงในเมืองไทย

นอกจากนี้ยังได้อธิบายเรื่องของสกลวิทยาลัยซึ่งถือว่าเป็นสถาบันอุดมศึกษาเทียบเท่ามหาวิทยาลัยไว้ตอนท้ายของโครงการขอ 11 ว่า

²¹บุญเย็น วอทอง, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมือง: กำเนิดและความเกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย (พระนคร: สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2512), หน้า 23.

^{22,23}บุญเย็น อองคประดิษฐ์, ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (พระนคร: กรมวิชาการ, 2504), หน้า 15-16.

"11.....เมื่อโรงเรียนเบื้องต้นประถมศึกษาและเบื้องต้นมัธยมศึกษาได้จัดตั้งขึ้น เป็นแผนสำเร็จดีแล้ว ก็เป็นทางที่จะเป็นไปได้ ในการตั้งสกลวิทยาลัยขึ้นในกรุงเทพฯ เพื่อการอุดหนุนการศึกษาสูงสุด และสำหรับให้ศิกริ์ในอริการต่าง ๆ แห่งศิลปวิทยา ศาสตร์แพทย์ ฯลฯ แต่สกลวิทยาลัยนั้นจะจัดยังไม่ได้จนกว่าจะจัดตั้งโรงเรียนฝึกสอน ความรู้วิชาขั้นต่ำและชั้นกลางมั่นคงแล้วจึงจะตั้งได้

หมายเหตุ โคหวังใจไว้ว่าในปีสุวรรณภิกษเสกถาจะเป็นได้จะใครวมมหามกุฏราช วิทยาลัยเป็นส่วนวิทยาลัยสำหรับวินัยและศาสตร์ มหาชาติวิทยาลัยเป็นวิทยาลัยสำหรับกฎหมายโรงเรียนแพทยากร เป็นวิทยาลัยสำหรับแพทย์และตั้งโรงเรียนเป็น วิทยาลัยและมีหอสกลวิทยาลัยขึ้นแห่งหนึ่งรวมวิทยาลัยต่าง ๆ เหล่านี้เข้าเป็นรัตนโกสินทร์ สกลวิทยาลัย"²⁴

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยนั้นเริ่มมีการกล่าวถึงอย่างเป็นทางการเป็นหลัก ฐานในโครงการศึกษาของชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2441 โดยมีชื่อเรียกว่า รัตนโกสินทร์สกลวิทยา วิทยาลัยรับเด็กระหว่างอายุ 18-22 ปี แต่กระทรวงธรรมการ ก็ยังไม่สามารถจัดการศึกษาถึงขั้นนี้ ได้ ในระยะเวลาดังกล่าวนี้ คงจัดได้เฉพาะโรงเรียนอาชีพเป็นบางแห่งเท่านั้น

ใน พ.ศ. 2445 มีข้าหลวงตรวจการ 3 นาย คือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พระ ยานุกิจวิจิตร และพระยาชำนาญบรรณาคม เป็นกรรมการออกไปดูการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นเมื่อ กลับมาแล้ว กระทรวงธรรมการก็ได้นำแบบแผนของญี่ปุ่นมาจัดและปรับปรุงใหม่รวมกับของไทย แล้วก็จัดเป็นโครงการศึกษาใหม่ของไทย พ.ศ. 2445 ดังมีปรากฏเรื่องการอุดมศึกษาตอน หนึ่งว่า " ก่อนนั้นไปจัดให้เป็นการศึกษาชั้นสูง สำหรับเรียนภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ หรือวิสามานอื่น ๆ ด้วยให้พิเศษสูงขึ้นไปเรียกว่าอุดมศึกษาและสอบไล่ประโยค 3 แล้วเป็น

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

เสรีการเล่าเรียนอีกคนหนึ่ง...."²⁵

นอกจากอุดมศึกษาจะเป็นการศึกษา ขั้นสูงในสายสามัญแล้ว ร่างโครงการศึกษามัธยมนี้ยังมีวิสามัญศึกษา อีกสามชั้น มีอุดมศึกษาพิเศษ เป็นชั้นปลาย "สำหรับที่จะได้รับช่วงแก่ผู้ที่ปรารถนาจะเรียนสามัญศึกษาให้ตลอดคักไปเข้าเรียนความรู้พิเศษต่าง ๆ ตามสมควรนั้น"²⁶

จากโครงการศึกษามัธยมนี้จะเห็นได้ชัดว่าการศึกษาไทยเริ่มแยกการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนสามัญเป็นความรู้ทั่วไป และส่วนวิสามัญเป็นความรู้อาชีพแม่ในระดับอุดมศึกษา ก็แบ่งเป็น 2 สายเช่นกัน

หลังจากร่างโครงการศึกษามัธยมนี้แล้วในปลายปีเดียวกันนี้ กระทรวงธรรมการได้ทำ ความเห็นที่จะจัดการศึกษา แล้วส่งไปขอความเห็นจากบรรดาผู้จัดการศึกษาทั้งหลาย ตามโครงการศึกษามัธยมนี้แยกการศึกษาเป็น 2 ประเภทคือ

1. สามัญศึกษา (General Education) ได้แก่การศึกษาต่าง ๆ ในวิชา ความรู้อันเป็นสิ่งสามัญอันบุคคลจะควรมี สำหรับเป็นทุนหรือหนทางที่จะประกอบการหาเลี้ยงชีพ และดำรงตนให้อยู่ในที่อันเป็นราษฎรผู้ประพฤติชอบ (To be a good citizen) ความรู้ประเภทนี้ไต่แก่การใหญ่หนังสือ ภูเลข ภูภาษาพูดกันให้เข้าใจได้ดี ให้รู้การผิดและชอบ ให้ประพฤติสัมมาจริตเหล่านี้เป็นต้น

การศึกษาด้านนี้แยกออกได้เป็น 3 ระดับคือ (1) ประถมศึกษา (Primary Education) (2) มัธยมศึกษา (Secondary Education) และ (3) อุดมศึกษา (High Education) เฉพาะในส่วนอุดมศึกษาได้มีคำอธิบายเพิ่มเติมถึงแนวคิดในระดับนี้

" (3) การศึกษาขั้นสูงจะเรียกว่า "อุดมศึกษา" (High Education)

²⁵กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507 (พระนคร: องค์การการศึกษาศาสตรา, 2507), หน้า 159.

²⁶เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

การศึกษาชั้นนี้จะสอนกฤตบุตรตั้งแต่แล้วเรียนสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยค 2 แล้วขึ้นไปจนให้มีความรู้ชั้นสูงและสามารถที่จะทำการงานใดด้วยภาษาตนและภาษาต่างประเทศบางภาษา คือหมายความว่าต้องให้รู้ภาษาอื่น ที่ไม่ใช่ภาษาตนด้วยอีกภาษาหนึ่งเป็นอย่างน้อย เพื่อให้เป็นทุนสำหรับที่จะทำการงานใดกว้างขวาง หรือถ้าจะไปเอาเรียนความรู้พิเศษในประเทศอื่น ก็ไม่ต้องให้ไปเสียเวลาเรียนภาษานั้นอยู่อีกนาน กำหนดลงเป็นเขตอุดมศึกษาไว้เพียงนี้แล้ว สอบไล่ความรู้โดยวิธีบรรณคดีให้ประกาศนียบัตรประโยค 3 ไปเป็นสำคัญนับว่าการเอาเรียนสามัคคีศึกษาชั้นอุดมศึกษา"²⁷

2. วิสามันต์ศึกษา (Special or Technical Education) ได้แก่การศึกษาต่าง ๆ ในวิชาความรู้หรือศิลปะความฝึกหัดอย่างใด ๆ ซึ่งเป็นสิ่งไม่จำเป็นสามัญชนควรจะมี แต่ถ้ามหาวิทยาลัยใดมีอุปนิสัยและความสามารถปรารถนาที่จะรู้จะฝึกหัดให้ได้ความรู้โดยพิเศษ โดยเฉพาะเพื่อเป็นทุนเป็นเครื่องมือสำหรับประกอบการงานโดยเฉพาะ หนทางอันนั้น ได้แก่ การเรียนเป็นช่าง เป็นแพทย์ เป็นอาจารย์ เป็นข้าราชการฝ่ายพลเรือนและทหาร เป็นต้น

การศึกษาดังนี้ แยกออกเป็น 3 ระดับเช่นกันคือ (1) ประถมศึกษาพิเศษ (2) มัธยมศึกษาพิเศษ และ (3) อุดมศึกษาพิเศษ ดังมีรายละเอียดของอุดมศึกษาพิเศษว่า

" (3) วิสามันต์ศึกษาชั้นสูงจะเรียกว่า อุดมศึกษาพิเศษ การศึกษาชั้นนี้ยังไม่เห็นว่ามีโรงเรียนอื่นในบัดนี้ จะจำเป็นที่จะจำกัดว่าต้องให้ได้ประโยค 3 มาก่อน จึงจะให้เขาเรียน เว้นแต่การเรียนเป็นอาจารย์ฝ่ายภาษาอังกฤษอย่างเดียวที่แลเห็นว่าจำเป็นแท้ นอกจากนั้นก็จะได้แก่โรงเรียนที่กล่าวชื่อแล้วในชั้นมัธยมศึกษาพิเศษนั่นเอง"²⁸

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 171.

²⁸ ศึกษาธิการกระทรวง, เรื่องเดิม, หน้า 172.

โรงเรียนมัธยมศึกษาพิเศษที่กล่าวถึงนี้ก็คือ โรงเรียนประเภทโรงเรียนมหาดเล็ก
โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนนายร้อยทหารราบ นั้นเอง

จากโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 นี้เอง เป็นเครื่องปรากฏชัดว่า การศึกษาของ
ไทยนั้นจัดเป็น 2 แนวคือ วิชาสามัญและวิชาอาชีพทั้งสองสายต่างมี 3 ระดับคือ ประถม
มัธยมและอุดมศึกษา แต่การศึกษาเท่าที่เป็นอยู่ก็มีเพียง 2 ระดับเท่านั้น ระดับอุดมศึกษา ยังไม่
ปรากฏว่ามีขึ้นอย่างชัดเจนแม้แต่โรงเรียนมหาดเล็ก โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ก็จัดเป็นวิชาชีพ
และเป็นวิชาชีพในระดับมัธยมศึกษาพิเศษเท่านั้น

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเป็น
โรงเรียนข้าราชการพลเรือนก็เป็นกร"ขยายการโรงเรียนให้กว้างขวางออกไป"²⁹ เท่า
กับเป็นการขยายโรงเรียนอาชีพให้สูงขึ้น และในที่สุดก็ขยายขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย (จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย) ซึ่งเป็นการขยายจากสายอาชีพคือ อุดมศึกษาพิเศษ ยิ่งกว่าการขยายเพื่อวิชา
ความรู้ คืออุดมศึกษา (High Education) ธรรมดา

แมล่วงมา พ.ศ. 2450 มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและโครงการสอนหลายประการ
แต่ไม่ได้เปลี่ยนโครงร่างไปจากเดิมแต่ประการใด จนถึงการจัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ในปี พ.ศ. 2459

สถาบันอุดมศึกษาก่อนการจัดตั้งมหาวิทยาลัย

สถาบันการศึกษาชั้นสูงอันอาจเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาชั้นอุดมศึกษาก่อนจะได้มีการ
สถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนี้มีประกาศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เทียบชั้นอุดมศึกษาได้คือ

" มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่าตามความ
ในพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินทร์ศก 124 หมวดยกเว้นราชการทหาร
มาตรา 13 ข้อ 2 มีว่า " นักเรียนวิชาซึ่งรัฐบาลได้กำหนดว่าเป็นวิชาชั้นอุดมศึกษา

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 207

ยกเว้นตลอดเวลาเรียนภายในอายุ 30 ปี" นั้น บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้
นักเรียนฝึกหัดอาจารย์ นักเรียนราชแพทยาลัย ในกระทรวงธรรมการ
นักเรียนราชการฝ่ายพลเรือนในโรงเรียนมหาดเล็ก
นักเรียนแผนที่ นักเรียนการคลอง นักเรียนการเพาะปลูก ในโรงเรียน
กระทรวงเกษตรธิการ

นักเรียนอำเภอ นักเรียนอัยการ นักเรียนสรรพากร นักเรียนป่าไม้ ในกระทรวงมหาดไทย"³⁰

ดังนี้สถาบันอุดมศึกษาเท่าที่มีอยู่ก่อนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกจึงประกอบไปด้วย

(1) โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ของกระทรวงธรรมการ เปิดสอนสมัยแรกเมื่อ 12 ตุลาคม 2435 เรียกโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เพื่อ ผลิตครูประถม พ.ศ. 2446 เปิดสอนถึงระดับมัธยมซึ่งนับเป็นชั้นอุดมศึกษา พอถึง พ.ศ. 2456 ประกาศใช้โครงการศึกษาจัดการฝึกหัดครู อยู่ในสายวิสามัญศึกษา³¹ และเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนฝึกหัดครู และได้รวมเข้าเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนจนได้รับการสถาปนาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อปี พ.ศ. 2459

(2) โรงเรียนราชแพทยาลัย กิจการด้านแพทย์เริ่มประกาศจัดตั้งเป็นโรงเรียนสอนวิชาขั้นต้นคน เมื่อเดือนพฤษภาคม 2432 ผู้เข้าเรียนเพียงอ่านออกเขียนได้ใน พ.ศ. 2437 มีชื่อเรียกเฉพาะว่า "โรงเรียนแพทยากร" และมีการรับสมัคร และสอบคัดเลือก พอถึงพ.ศ. 2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

³⁰ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมถวัลย์ราชสมบัติ ครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเดิม, หน้า 284 (คัดจากกฎหมายรัชกาลที่ 5 ร.ศ. 127 หน้า 710.)

³¹ ประเทศไทย พ.ศ. 2509 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2509), หน้า 455

เสด็จไปทรงเปิดศึก และพระราชทานนามว่า "ราชแพทยาลัย" ต่อมาได้ขยายหลักสูตรเป็น 4 ปี จึงเริ่มเป็นการอุดมศึกษาทางด้านอาชีพโดยสมบูรณ์³² ในปี พ.ศ. 2458 ได้มีประกาศแต่งตั้งกรมหมื่นไชยนาทนเรนทร์เป็นผู้ทรงบังคับบัญชาโรงเรียน³³ กิจกรรมแพทย์จึงได้เจริญก้าวหน้าไปมากจนถึงวันที่ 26 มิถุนายน 2459 จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้รวมราชแพทยาลัยเข้าเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(3) โรงเรียนมหาดเล็ก โรงเรียนนี้สืบเนื่องมาจากสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือนซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดขึ้นที่ตึกยาวชายประตูพิมานไชยศรีด้านตะวันตกใน พ.ศ. 2442 ตามที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ พระยาศุขทศสุริยศักดิ์นำโครงการที่ร่างขึ้นทูลเกล้าถวาย

มูลเหตุของสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือนนี้มาจากพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแก่กรมพระยาคำรงราชานุภาพว่า "ขุนนางที่เป็นขึ้นมาใหม่ ๆ ในชั้นนี้ไม่มีใครทรงรู้จัก แต่ก่อนมาลูกผู้ที่จะทำราชการยอมถวายตัวเป็นมหาดเล็กตั้งแต่รุ่นหนุ่มในเวลาเป็นมหาดเล็กได้เข้าเฝ้าฯ แลรับราชการอยู่ในราชสำนักทรงรู้จักแทบทุกคน"³⁴ สมเด็จพระยาคำรงฯ จึงทรงคิดแก้ไขที่จะให้มีโรงเรียนขึ้นในกรมมหาดเล็ก เพื่อศึกษาวิชาความรู้ขนบธรรมเนียมและขอราชการต่าง ๆ จึงได้รวมกับพระยาศุขทศสุริยศักดิ์ ทำโครงการถวายก็ทรงพอพระราชหฤทัยและโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นดังกล่าว

ในปี พ.ศ. 2445 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นโรงเรียนมหาดเล็ก ครั้งเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลย์

³² รong ศยามานนท์ และคณะ, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, 2509), หน้า 418.

³³ กระทรวงสาธารณสุข, พระกรณียกิจ ของพลเอกสมเด็จพระยาบรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยนาทนเรนทร (พระนคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์, 2495), หน้า 12

³⁴ รong ศยามานนท์ และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า 2.

ราชสมบัติแล้วก็โปรดเกล้าให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเป็น "โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ในปี พ.ศ. 2453³⁵ หลังจากนั้นอีก 6 ปี จึงสถาปนาโรงเรียนนี้ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(4) โรงเรียนแผนที่ โรงเรียนแผนที่เท่าที่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด มีจัดสอนอยู่ในสังกัดกรมมหาดเล็กตั้งการคนวาของวิชัย มูลศิลป์ วุฒินายแมกกาซีเป็นอาจารย์ใหญ่ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2465³⁶ เข้าใจว่าในภายหลังเมื่อตั้งกระทรวงเกษตรธิการแล้ว คงย้ายโรงเรียนนี้ไปสังกัดกระทรวงตั้งกล่าว ส่วนโรงเรียนอื่นในสังกัดกระทรวงเกษตรธิการนั้นไม่พบรายละเอียด

(5) โรงเรียนปกครองของกระทรวงมหาดไทย โรงเรียนนี้ได้จัดตั้งขึ้นตามความต้องการข้าราชการพลเรือนเช่นเดียวกัน ได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2442 ด้วยความจำเป็นที่จะส่งสอนบุคคลออกไปเป็นข้าราชการฝ่ายปกครอง³⁷ กระทรวงมหาดไทยได้จัดโรงเรียนการปกครองนี้ขึ้นทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังมีกล่าวไว้ในหนังสือเทศาภิบาลตอนหนึ่งว่า

" ผลของการตกลงในที่ประชุมเทศาภิบาลครั้งนั้น (เมื่อ พ.ศ. 2442) ได้มีการฝึกสอนขึ้น 2 มณฑล คือที่มณฑลอยุธยา ในสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์เมื่อยังทรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นฯ เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนั้น 1 กับมณฑลพิษณุโลกในสมัยท่านเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) เมื่อยังเป็นพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร ข้าหลวงเทศาภิบาลอีกมณฑล 1 และเมื่อเสด็จในกรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์เสด็จไปเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลปราจีนแล้ว มีพระยาเกรียงไกรกระบวนยุทธ (โคม.....) ซึ่งเคยเป็นอาจารย์สอนวิชาการปกครองที่มณฑลอยุธยาได้ย้ายไปเป็นผู้ราชการจังหวัดฉะเชิงเทราอันเป็นที่ตั้งมณฑลปราจีนบุรีด้วย

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

³⁶ วิชัย มูลศิลป์, เรื่องเดิม, หน้า 68.

³⁷ บุญเย็น วอทอง, เรื่องเดิม, หน้า 20.

เสด็จในกรมมาเทศาไศทรงจัดให้มีการสอนวิชาการปกครองขึ้นที่มณฑลนั้นอีกแห่ง
หนึ่ง³⁸

ในปีหลังจึง มีการเปิดการฝึกหัดเช่นนี้อีกหลายมณฑล และมีการปรับปรุงหลักสูตร
และการเรียนการสอนอยู่เรื่อย ๆ จนถึง พ.ศ. 2445 โปรดให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กชั้น
"กระทรวงมหาดไทยได้ออนนักเรียนของกระทรวงนั้นทั้งหมดไปเป็นนักเรียนของโรงเรียน
มหาดเล็ก และครูทุกคนก็โอนไปเป็นครูของโรงเรียนนั้นด้วย"³⁹

(6) โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม โรงเรียนนี้จัดได้ว่าเป็นสถาบัน
อุดมศึกษาสมัยก่อนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกอีกเช่นกัน โดยมีกำเนิดมาแต่ปี พ.ศ.
2440 พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพลวงราชบุรดีเรกฤทธิ์ทรงดำเนินงาน⁴⁰ ในชั้นแรกยังมี
ไฉนับเป็นโรงเรียนหลวงจนถึงพ.ศ. 2454 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้
ทรงประกาศให้โรงเรียนกฎหมายเป็นโรงเรียนชั้นอุดมศึกษาขึ้นกับกระทรวงยุติธรรม⁴¹

โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมนี้ได้ปรับปรุงและขยายงานเรื่อยมา ได้มี
การจัดตั้งสถานศึกษาในปี พ.ศ. 2467 จนถึงปี พ.ศ. 2476 จึงได้มีพระบรมราชโองการ
ให้โอนโรงเรียนกฎหมายในสมทบกับคณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและโอนมาสม
ทบเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปีต่อมา

สรุปและวิเคราะห์ เมื่อพิจารณาจากหลักฐานและเอกสารที่กล่าวถึงการอุดม
ศึกษาในยุคก่อนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกในปี พ.ศ. 2459 แล้ว จะเห็นได้ว่าแนว
คิดเริ่มต้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เกิดจากแรงกระ
ตุ้นของประเทศตะวันตกทั้งอิทธิพลที่คุกคามอยู่ภายนอกประเทศและขอเสนอจากชาวต่าง

³⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพลวงราชบุรดีเรกฤทธิ์และพระยาราชเสนา, เทศาภิบาล พิมพ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาอรรัตนสุนทร วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 9 พฤษภาคม
2503 หน้า, 151.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 157.

⁴⁰ ประเทศไทย 2509, เรื่องเดิม, หน้า 484.

⁴¹ บุญเย็น วอทอง, เรื่องเดิม, หน้า 25.

ประเทศที่เข้ามาในประเทศไทยคงจะเห็นได้ว่ามีหนังสือพิมพ์ที่หมอสอนศาสนาได้ตีพิมพ์ขอ
คิดเรื่องมหาวิทยาลัยไว้ 2-3 แห่งด้วยกัน แต่ในระยะนั้นประเทศชาติก็ยังไม่พร้อมพอที่
จะเปิดดำเนินการศึกษาในชั้นนี้ได้

ล่วงมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีปัจจัยหลาย
ประการให้พระองค์ท่านได้ทรงปรับปรุงประเทศและปรับปรุงการศึกษาอย่างกว้างขวาง
ระยะนี้แนวความคิดเรื่องอุดมศึกษาค่อนข้างชัดเจนขึ้น มีข้อเสนอของกระทรวงธรรมการ
ให้เรียกมหาวิทยาลัยว่า "สกลวิทยาลัยสำหรับกรุงเทพ" อันจัดเป็นสถาบันทางการศึกษา
ระดับสูง เมื่อปี พ.ศ. 2441

หลังจากขอเสนอให้มีการจัดตั้งสกลวิทยาลัยสำหรับกรุงเทพไปแล้วก็ยังมีได้
มีการจัดตั้งสถาบันดังกล่าวแต่ประการใด ใน พ.ศ. 2445 ได้มีแนวคิดในการจัดการศึกษา
แยกออกเป็น 2 สายคือ สายสามัญ เรียนวิชาการและความรู้ อันเป็นวิทยาการทั่วไป
เพื่อส่งเสริมให้ผู้นั้นมีความแตกฉาน มีสติปัญญาและดำรงตนอยู่ในที่อันประพฤติชอบ
(To be a good citizen) กับ สายวิสามัญ คือการศึกษาด้านอาชีพต่าง ๆ ให้
มีความรู้ความเข้าใจสูงชันมากขึ้นเพียงพอที่จะไปประกอบอาชีพได้ การศึกษาทั้งสองสายต่าง
มี 3 ระดับคือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษาโรงเรียนข้าราชการ
พลเรือน โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนกฎหมาย ต่างก็จัดอยู่ในโรงเรียนอาชีพ
ทั้งสิ้น

พอถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาโรง
เรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนับเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรก แต่
เป็นที่น่าสังเกตุว่าแทนที่พระองค์ท่านจะทรงสนับสนุนการศึกษาสายสามัญอันเป็นการศึกษา
ทางด้านวิชาการและความรู้ที่สูงชันถึงขั้นอุดมศึกษากลับทรงสนับสนุนกิจการด้านอาชีพให้
ขยายขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยด้วยเหตุนี้จึงทำให้ได้ขอสรุปที่ค่อนข้างชัดเจนว่ามหาวิทยาลัยของ
ไทยในยุคแรกนั้นนอกจากจะเกิดขึ้นเพราะความต้องการข้าราชการพลเรือนแล้วยังเกิดขึ้น
เพราะต้องการส่งเสริมกิจการด้านอาชีพที่สูงชันโดยอัตโนมัติด้วยในตัว